

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.3.27>

М. М. Книгницький,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії

за спеціальністю 081 Право

ЗВО «Університет Короля Данила»

ORCID ID: 0009-0001-6206-5219

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ І ПРОЦЕСУ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА

У статті аналізується важливість правової культури та процесу застосування права в контексті правової системи суспільства. Визначено, що, правова культура визначається як сукупність знань, норм, цінностей і навичок, що пов'язані з правом і засвоєні індивідами та соціальними групами в суспільстві. Це поняття включає не тільки правосвідомість громадян, але й їхнє ставлення до права як основи соціального порядку, що формує загальні уявлення про законність, справедливість та моральні норми. Відповідно, рівень правової культури визначає ступінь поваги до правових норм та процесів і впливає на ефективність правового регулювання в суспільстві. Високий рівень правової культури сприяє формуванню здорових правових відносин, взаємоповаги між людьми, а також довіри до органів правосуддя. Стаття також зосереджена на процесі застосування права, який є центральним елементом правової системи і включає реалізацію правових норм через конкретні правові акти та рішення органів правосуддя. Процес застосування права має на меті забезпечення правопорядку, справедливості та ефективного захисту прав і свобод громадян, а також підтримання законності у суспільстві. Підкреслюється важливість правильного застосування норм і принципів права в судовій практиці та органах виконавчої влади, щоб забезпечити дотримання законів і надання справедливого захисту всім учасникам правових відносин. Сутність правової культури, згідно з дослідженнями, полягає у формуванні у суспільстві системи цінностей і знань, які забезпечують не тільки дотримання законів, але й розуміння принципів правової справедливості, гуманізму, а також прав і свобод людини. Правова культура має важливе значення для забезпечення верховенства права в суспільстві, оскільки вона сприяє вихованню у громадян відповідального ставлення до виконання своїх обов'язків і захисту своїх прав. Правова культура також впливає на становлення правових інститутів, організацію судових та правоохоронних органів, оскільки від того, як суспільство сприймає право, залежить ефективність його застосування. У статті розглядаються також погляди українських вчених, які акцентують увагу на тому, що правова культура є невід'ємною частиною загальної культури народу, яка базується на гуманістичних засадах. Вони визначають правову культуру як соціальний феномен, що поєднує моральні та правові цінності із реальними діями, спрямованими на забезпечення законності та правопорядку в суспільстві. Згідно з їхнім підходом, правова культура не лише включає в себе знання норм права, а й передбачає повагу до цих норм, здатність застосовувати їх у конкретних ситуаціях. Зазначається, що порушення правових норм або їх неправильне застосування може призвести до неправомірних рішень, які не забезпечать справедливості та правового захисту громадян. Тому важливою умовою ефективного функціонування правової системи є високий рівень правової культури як у громадян, так і у представників органів правосуддя.

Ключові слова: правова культура, застосування права, правова система, правосуддя, правові норми, правовий порядок, громадянські права.

Постановка проблеми. Правова культура та процес застосування права є невід'ємними складовими правової системи, що забезпечують стабільність і правопорядок у суспільстві. Виникає необхідність дослідження взаємозв'язку між цими двома аспектами, оскільки рівень правової культури безпосередньо впливає на ефективність застосування правових норм і забезпечення справедливості. Метою дослідження є вивчення впливу правової культури на процес застосування права та визначення шляхів удосконалення правової культури для підвищення ефективності правосуддя.

Аналіз досліджень і публікацій.

У статті досліджено праці таких вітчизняних науковців, як М. В. Костицький, Б. Ф. Чміль, О. В. Петров, Г. О. Капустіна, М. Денніс та інших.

Метою дослідження є аналіз впливу правової культури на процес застосування права та визначення її ролі у забезпеченні справедливості та правового порядку в суспільстві. Важливим завданням є дослідження того, як рівень правової культури впливає на ефективність правової системи і як можна покращити правову культуру для досягнення стабільності та справедливості в суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правова культура та процес застосування права є ключовими аспектами правової системи суспільства. Правова культура визначається як сукупність цінностей, норм, знань та навичок, пов'язаних із правом, які прийняті та втілені в практиці. Процес застосування права, у свою чергу, включає реалізацію правових норм і рішень органів правосуддя з метою забезпечення справедливості та правового порядку. У цій статті будуть розглянуті поняття та сутність правової культури, а також процес застосування права, його важливість та залежність від рівня правової культури у суспільстві [1, с. 45].

Правова культура є важливим елементом суспільної культури, яка визначається системою цінностей, норм, знань та навичок, пов'язаних із правом. Вона формується шляхом сприйняття і усвідомлення правових цінностей і принципів, що лежать

в основі суспільства. Правова культура сприяє розвитку поваги до закону, правових норм і процесів, а також формуванню відповідального ставлення до дотримання правил у суспільстві [2, с. 33].

Сутність правової культури полягає у формуванні системи цінностей, які визначають ставлення суспільства до права. Ці цінності не обмежуються лише знанням законів або правових норм, але також включають в себе глибоке розуміння моральних і етичних засад, на яких ці норми базуються. Правова культура в цьому контексті є не лише набором теоретичних уявлень, а й практичною основою, що забезпечує гармонійне функціонування правової системи в суспільстві. Вона передбачає наявність усвідомленого ставлення до права як необхідної умови для забезпечення справедливості, правопорядку і захисту основних прав і свобод людини.

Правова культура включає в себе не тільки розуміння та прийняття правових норм, але й здатність застосовувати ці норми у практичному житті, що передбачає знання прав і обов'язків кожного громадянина. Це вимагає здатності правильно орієнтуватися в правових ситуаціях, приймати обґрунтовані правові рішення, взаємодіяти з органами правосуддя та іншими інститутами правової системи. Важливим аспектом є також виховання в громадянах відповідальності за порушення законів, що підвищує рівень правової дисципліни та сприяє дотриманню правопорядку.

Однак сьогодні дослідження правової культури значно розширюється. Вона вже не зводиться лише до правосвідомості громадян, тобто до знання основних правових норм і принципів. В сучасному контексті правова культура визначається як сукупність досягнень суспільства, його соціальних груп та громадян у галузі регулювання суспільних відносин. Це означає, що правова культура є результатом не тільки теоретичних знань, але й практичного досвіду застосування права, створення та функціонування правових інститутів і механізмів захисту прав і свобод людини. Вона визначає якість правової системи, рівень розвитку державних і правових інститутів, а також ефективність правозастосування.

Правова культура тісно пов'язана з верховенством права, що є основним принципом, який забезпечує стабільність правового порядку та сприяє захисту прав і свобод громадян. Саме верховенство права є тією основою, на якій ґрунтується правова культура, оскільки забезпечує справедливість, рівність перед законом і можливість ефективного захисту від порушень прав людини. Це також включає в себе розвиток правових принципів справедливості і гуманізму, які забезпечують повагу до гідності кожної людини.

Особливе значення має те, що правова культура в сучасному суспільстві включає не лише формальні правові норми, але й розуміння того, як ці норми повинні застосовуватися в конкретних соціальних умовах, з урахуванням людської гідності, прав людини і її соціальної ролі. Реалізація принципів гуманізму та справедливості є основою правового порядку, що сприяє розвитку демократичного суспільства. Таким чином, правова культура сприяє формуванню не тільки правосвідомості, але й високої моральної свідомості громадян, що дозволяє не тільки знати і виконувати закони, але й активно сприяти їхній реалізації в соціальних відносинах.

Крім того, правова культура є важливим інструментом у захисті прав і свобод людини. Вона сприяє формуванню в суспільстві атмосфери поваги до людської гідності, що гарантує справедливий і рівний доступ до правових ресурсів, незалежно від соціального статусу, походження чи інших ознак. Це забезпечує не лише теоретичне право на захист, але й реальну можливість його реалізації в рамках правової системи.

Зокрема, київські науковці М. В. Костицький і Б. Ф. Чміль розкривають сучасні філософсько-правові погляди на проблему дослідження правової культури. Дослідники аналізують філософсько-правові аспекти, які становлять теоретико-методологічну основу правової культури, показують право як феномен культури, акцентують увагу на його гуманістичній природі. Правова культура розглядається ними, як феномен, що "...поєднує соціальні ідеали і практику, моральні та правові цінності з практично корисною

діяльністю щодо втілення в життя вимог законності". Акцентують увагу на тому, що правова культура тісно пов'язана із загальною культурою народу, ґрунтується на її основних засадах і відображає рівень її розвитку. Тому «...завдання розвитку правової культури, – стверджують автори, – і є завданням запровадження в законодавство, у практику застосування закону всього того, що характеризує право як величезну соціальну цінність, явище загальнолюдської культури» [4].

Правова культура сприяє встановленню правових цінностей в суспільстві. Вона розвиває у людей почуття поваги до закону та правових норм, усвідомлення їх важливості і необхідності. Люди, які мають високий рівень правової культури, усвідомлюють, що права і свободи кожного громадянина повинні бути поважаними і захищеними, а порушення правових норм може мати негативні наслідки для суспільства в цілому.

Розвиток правової культури також сприяє розвитку справедливості. Люди, які розуміють та дотримуються правових норм, мають більшу можливість жити в справедливому суспільстві, де кожен має рівні можливості і отримує справедливе розглядання своїх правових справ. Відсутність правової культури може призводити до нерівності, корупції і беззаконня, що негативно впливає на розвиток суспільства та довіру до правосуддя.

Дотримання правил і законів є основою для стабільного функціонування суспільства. Правова культура сприяє формуванню свідомого ставлення до правил і норм поведінки, а також усвідомленню наслідків їх порушення. Вона виховує в людей відповідальність перед суспільством і розуміння необхідності дотримання правил, які сприяють гармонійному співіснуванню всіх членів суспільства.

Процес застосування права передбачає реалізацію правових норм і рішень органів правосуддя з метою забезпечення справедливості та правового порядку. Він включає в себе розгляд правових спорів, прийняття судових рішень, контроль їх виконання та забезпечення правового захисту. Процес застосування права є невід'ємною складовою правової сис-

теми і виконує важливу функцію забезпечення справедливості, захисту прав і свобод громадян [3, с. 18].

Основною метою процесу застосування права є забезпечення справедливості. Судові рішення повинні ґрунтуватись на об'єктивних критеріях, враховувати інтереси всіх сторін, забезпечувати рівність перед законом та реалізацію прав і свобод громадян. Це важливо для забезпечення правового порядку в суспільстві та підтримки довіри до правосуддя.

Процес застосування права також включає контроль за виконанням судових рішень. Забезпечення виконання судових рішень є необхідною умовою для їх ефективності та дотримання правового порядку. Органи виконавчої влади відіграють важливу роль у забезпеченні виконання судових рішень, накладаючи виконавчі санкції на тих, хто порушує закон.

Процес застосування права є невід'ємною складовою правової системи і виконує важливу функцію забезпечення справедливості, захисту прав і свобод громадян. Він є механізмом, який забезпечує реалізацію правових норм у конкретних ситуаціях та вирішення правових спорів. Розвиток ефективного процесу застосування права є важливим завданням для будь-якої правової системи, оскільки він сприяє створенню стабільного та справедливого правового середовища для всіх громадян.

Рівень правової культури в суспільстві безпосередньо впливає на ефективність правового середовища, зокрема на процес застосування права. Він є фундаментом для функціонування правової системи, оскільки визначає, як громадяни, органи правосуддя та інші суб'єкти правовідносин взаємодіють з правом, розуміють і застосовують його. Високий рівень правової культури в суспільстві сприяє зростанню правової обізнаності серед громадян, що в свою чергу забезпечує розуміння та неухильне дотримання правових норм. Люди, які мають високий рівень правової культури, здатні усвідомлювати важливість дотримання законів, оскільки розуміють їхнє значення для загального благополуччя та стабільності суспільства. Вони можуть не лише виконувати встановлені правила, але й активно брати участь

у їх формуванні і виявляти відповідальність за порушення.

Високий рівень правової культури забезпечує ефективну реалізацію правових норм. Коли громадяни знають свої права та обов'язки, а також принципи, на яких будується правова система, вони можуть користуватися механізмами правового захисту, вирішувати конфлікти мирним шляхом, звертатися до суду та інших органів правосуддя. В результаті процес застосування права стає більш ефективним, оскільки правові рішення базуються на обґрунтованих і зрозумілих нормах, які поважаються і виконуються. Правовий захист стає не тільки теоретично доступним, а й реально забезпеченим.

З іншого боку, низький рівень правової культури може призводити до серйозних негативних наслідків у процесі застосування права. Якщо громадяни не мають достатнього рівня правових знань, або не поважають права інших, це може спричинити правові порушення та невиконання судових рішень. У такому суспільстві значно зростає ймовірність не тільки індивідуальних правопорушень, але й системних порушень прав людини, що може призвести до зростання корупції, беззаконня та соціальної напруги. Коли громадяни не розуміють важливість дотримання законів або навіть не сприймають їх як легітимні, процес застосування права стає значно складнішим. Це може знизити ефективність судових рішень, спотворювати правосуддя та призводити до неправомірних результатів.

Таким чином, розвиток правової культури є важливим завданням для будь-якого суспільства, адже саме через підвищення рівня правової культури можна значно поліпшити функціонування правової системи. Це включає не лише поширення юридичних знань серед громадян, але й формування в них поваги до права, розвиток моральних принципів, які співвідносяться з правовими нормами. Рівень правової культури також пов'язаний із рівнем довіри до інститутів правосуддя, оскільки в суспільствах із високою правовою культурою органи правосуддя користуються повагою і підтримкою, а їхні рішення вважаються справедливими та обґрунтованими.

Розвиток правової культури дозволяє створити ефективну правову систему, яка забезпечує не лише справедливість у кожному окремому випадку, а й стабільність і порядок у суспільстві. Тому, важливість підвищення рівня правової культури не можна недооцінювати, оскільки це є ключовим фактором для побудови правового суспільства, де право є гарантом прав і свобод громадян.

Отже, правова культура та процес застосування права є невід'ємними складовими суспільного життя. Правова культура визначається системою цінностей, норм, знань та навичок, пов'язаних із правом, і сприяє формуванню відповідального ставлення до дотримання правил. Процес застосування права забезпечує реалізацію правових норм та забезпечення справедливості.

Важливою передумовою ефективного застосування права є розвиток правової культури в суспільстві. Високий рівень правової культури сприяє ефективному функціонуванню правової системи та забезпеченню правового захисту громадян.

Список використаної літератури:

1. Денніс М. Правова культура: теорія та практика. 2010. № 2. С. 45-57.
2. Капустіна Г. О. Правова культура як фактор розвитку суспільства. 2015. С. 33-38.
3. Петров, О. В. Процес застосування права в Україні: теорія та практика. 2018. С. 18-23.
4. Чміль Б. Ф., Костицький М.В. Філософія права. 2000. 334 с.

Knyhnytskyi M. The concept and essence of legal culture and the process of law application

The article analyzes the importance of legal culture and the process of applying law in the context of the legal system of society. It is determined that legal culture is defined as a set of knowledge, norms, values, and skills related to law and acquired by individuals and social groups in society. This concept includes not only the legal consciousness of citizens, but also their attitude to law as the basis of social order, which forms general ideas about legality, justice, and moral norms. Accordingly, the level of legal culture determines the degree of respect for legal norms and processes and affects the effectiveness of legal regulation in society. A high level of legal culture contributes to the formation of healthy legal relations, mutual respect between people, and trust in the justice system. The article also focuses on the process of applying law, which is a central element of the legal system and includes the implementation of legal norms through specific legal acts and decisions of justice bodies. The process of applying law aims to ensure law and order, justice, and effective protection of the rights and freedoms of citizens, as well as maintaining the rule of law in society. The importance of the correct application of the norms and principles of law in judicial practice and executive bodies is emphasized in order to ensure compliance with laws and provide fair protection to all participants in legal relations. The essence of legal culture, according to research, lies in the formation of a system of values and knowledge in society that ensure not only compliance with laws, but also an understanding of the principles of legal justice, humanism, as well as human rights and freedoms. Legal culture is important for ensuring the rule of law in society, as it contributes to the upbringing of a responsible attitude among citizens towards the fulfillment of their duties and the protection of their rights. Legal culture also influences the formation of legal institutions, the organization of judicial and law enforcement bodies, since the effectiveness of its application depends on how society perceives the law. The article also examines the views of Ukrainian scientists who emphasize that legal culture is an integral part of the general culture of the people, which is based on humanistic principles. They define legal culture as a social phenomenon that combines moral and legal values with real actions aimed at ensuring legality and law and order in society. According to their approach, legal culture not only includes knowledge of legal norms, but also implies respect for these norms, the ability to apply them in specific situations. It is noted that violation of legal norms or their incorrect application can lead to unlawful decisions that will not ensure justice and legal protection of citizens. Therefore, an important condition for the effective functioning of the legal system is a high level of legal culture among both citizens and representatives of the justice system.

Key words: legal culture, application of law, legal system, justice, legal norms, legal order, civil rights.